

FERENCZI SZILÁRD*

A HÁTORSZÁG MEGTÉVESZTŐ NYUGALMA. KOLOZSVÁR AZ ELSŐ VILÁGHÁBORÚ IDEJÉN

Kulcsszavak: *Kolozsvár, első világháború, polgárság, életmód, hétköznapiok története*

Háború idején a fenyegetettség érzése nyugtalanítóan hat a polgárok mindennapjaira, még akkor is, ha a front nem húzódik a város közelében. Kolozsvár lakosságát is alaposan megviselte a fegyveres küzdelem, jóllehet az mindvégig tisztes távolságban zajlott. Pedig a hadüzenet napján, 1914. július 28-án a belváros utcáin hömpölygő tömeg még csillapíthatatlanul skandálta „*Éljen a háború! Abcúg Szerbia!*”, és mozgósításkor a tisztikart búcsúztató lakomák pohárköszöntőitől zengett a Nyehó, késő éjszakába nyúlóan.

A kezdeti lelkesedés azonban fokról fokra letargiába csapott át, miután az elhúzódo harcokból hazatérő sebesültek és halottak láttán a polgárság rádöbrent, hogy ez a borzalmak háborúja lesz. Egy negatív előjelű konjunkturális láncreakció indult el, amely megviselte a város gazdasági rendszerét és társadalmi modelljét, általános leszegényedéshez vezetett, szűk körökben viszont vagyonosodást idézett elő. A háború a családok nagy részét érintette, és minden ágazatra kihatott. Miáltal fokozatosan emelték az elvihető tartalékosok felső életkorát, fogyott a férfiállomány, aminek következtében munkaerőhiány lépett fel, ami hovatovább kisebb termelést eredményezett, a kínálat pedig egyre csak szűkült, a jövedelmek folyamatosan csökkentek, és ez mindjobban megnyomorította a családokat. A rendkívüli mértékben megcsappant jövedelmeket a rekvirálások és a nyolc ízben (nagyjából félfévente) meghirdetett hadikölcsönök jegyzése tovább apasztotta.

A frontvonalak ellátása vonatszerelvények átcsoportosítását és az élelmiszeripari kiszolgálás átirányítását tette szükségessé. A hátország akadozó és hiányos élelmiszer-ellátása általános áremelkedést okozott, és visszaéléseket szült. Jegyrendszer lépett érvénybe, egyes fogyasztási cikkek a hét valamely napján tiltásra kerültek. A férfierő elvonása és a fogyasztás csökkenése különböző helyi iparok elsorvadását eredményezte, egyes iparágakban ellenben munkához jutottak a nők, bár bérezésük alacsonyabb volt a férfiakénál. Megugrott a kiskorú-bűnözés és általában a rablások aránya. Az állam és a város kényszerű új szociális funkciókat vezetett be a hadisegélyezés, közellátás, közegészségügy terén. Számos hadiápoló helyet nyitottak, kórházi ágyak ezreit helyezték el az iskolaépületekben. Az összes társadalmi réteget jellemző hírszomj lépett fel a cenzúrázott és szelektíven felszolgált háborús tudósítások iránt, melyekről a kávéházak és csapszékek füstös belterében illett vitázni. Hirtelen megnőtt a napi- és hetilapok száma, egyesek végigélték a háborút, mások egy-két hónap, egy fél év, pár év múltán megszűntek. Nőtt a szeszfogyasztás mértéke, vele együtt a bor- és pálinkamérések száma is, pezsgett a kávéházi élet, s a pénzben űzött kártyajáték különösen népszerűvé vált,

* FERENCZI Szilárd (1977), történész, a Babeş–Bolyai Tudományegyetem Magyar Történeti Intézetének doktorandusza, Kolozsvár. E-mail: szilard.ferenczi@gmail.com.

nagyreszt az átutazó tiszteknek és legénységnek köszönhetően. Két színpad, két villanszínház és a Biasini orfeum minden estére valami új műsort biztosított, a kávéházak különféle zenekarok fellépését hirdették nap mint nap, és felvirágozott az egész estés némafilmek gyártása. Politikai szinten pedig a kezdeti, viszonylag csendes hangulat idővel az országosan jellemző káoszra váltott, és forradalmi lázba csapott át, végül a román csapatok megjelenése 1918. december végén merőben új kihívások elé állította a háborús éveket jól-rosszul átgazdálkodó helyi előjárókat.

A négy és fél éven keresztül tartó háború kolozsvári viszonyainak teljes körű bemutatása gyakorlatilag teljesíthetetlen feladat, hiszen figyelembe kell venni mind a gazdasági, politikai, művelődési és társadalmi szempontok szoros összefüggéseinek hálózatát, mind a közélet és magánélet érintkezési pontjait, mind az okok és okozatok személyes, családonkénti, társadalmi csoportokon belüli, illetve az ezeken áthidaló kapcsolatrendszerét, és még ez is kevés lenne. Ahogyan az összkép eseménytörténeti szintjéről a magánember problémáinak napi szintjére ereszkedik alá a történetírói perspektíva, úgy bonyolódik az írott forrásokból nyerhető tény-szerűség feltárására tett kísérlet, és válik mindinkább egyoldalúvá az eredmény, hiszen ahány ember, annyi életpálya, amelyeket veszteség, félelem, esély és becsvágy eltérő mértékben fellelő kombinációja formáznak egyedivé és alapvetően mássá a többiétől. Hiába tehát a háború közös sorsformáló eseménye s a történelmi fordulatok ismert végjátéka, amelyek látszólag az érintettek életét ugyanabba az irányba terelték, aligha találunk két egyformán változó egyéni mintát, mely az illető időszakra általánosan érvényes lenne, és a történetírói műben átfogó jellemzőként legitímen szerepelhetne. Az alábbi kísérlet a széles történelmi keretben tárja fel azokat a dokumentálható állami, városi és személyi szinten bekövetkező változásokat, amelyek Kolozsvár társadalmát a nyugtalanító háborús években meghatározták.

A munkát elsősorban a helyi sajtó vizsgálata segítette, a kormánypárti *Kolozsvári Hírlap*, a függetlenségi *Ellenzék* és *Újság* napilapok, illetve a látszólag senki bérében nem álló, a közvéleményt nagyrészt jegyzetek, tárcák és glosszák útján tájékoztató, már-már bulvárszerű hetilap, a *Kolozsvári Tükör*. A háború első évének helyi közgazdasági viszonyairól dr. Segesváry Viktor városi aljegyző számolt be a Budapesten megjelenő *Városi Szemle* 1916/1–2. lapszámában,¹ a kávéházak világát és a sajtó működését Gyarmati Zsolt történész elemezte 2005-ben megjelent tanulmánykötetében.² Személyes, érzelmekkel teli benyomással a háborús hétköznapiokról az ekkor még kamasz Passuth László író (1900–1979),³ valamint Gyalui Farkas művelődés- és irodalomtörténész (1866–1952), 1911 és 1919 között a Központi Egyetemi Könyvtár címzetes igazgatója szolgáltatott.⁴ A hadba vonult egyetem számsorait illetően Gaal György művelődéstörténész szakmunkája⁵ biztosított adatokat.

1 Dr. SEGESVÁRY Viktor: *Kolozsvár város a háború első évében*. Különlenyomat a *Városi Szemle* IX(1916). 1–2. számából.

2 GYARMATI Zsolt: *Nyilvánosság és magánélet a békeidők Kolozsvárán*. Komp-Press, Kvár, 2005.

3 PASSUTH László: *Kutatóárók*. Szépirodalmi, Bp., 1966.

4 GYALUI Farkas: *Emlékirataim (1914–1921)*. S.a.r., jegyz., előszó Sas Péter. Művelődés Egyesület, Kvár, 2013.

5 GAAL György: *Egyetem a Farkas utcában*. Erdélyi Magyar Műszaki Tudományos Társaság, Kvár, 2001.

1914. június 28-án, vasárnap délután a trónörökös pár meggyilkolásának híre becsapott Kolozsvárra, a városházára kítűzték a fekete zászlót, a korzó különböző pontjain szalagcímekben kurjongató boyok és rikkancsok alig győzték osztani a lapok különkiadásait. A gyászos hír ellenére délután mégiscsak sor került az MTK-KEAC (Kolozsvári Egyetemi Athlétikai Club) futballmeccsre, mely a vendégcsapat 4:0-ás győzelmével zárult.⁶ A színház aznap előadását elnapolták, egész napra betiltották a zenélést és a mutatványos fellépéseket. Hadady Endre rendőrfőkapitány a gyógyszerárak kivételével minden üzlet bezárását rendelte el július 3-ra, s a szombat (július 4.) déli 11 órára kítűzött fővárosi temetéssel egy időben rekviemet hirdettek a főtéri Szent Mihály-templomban.⁷ Július folyamán a polgárság egy része menekíteni igyekezett vagyonát a kisebb bankokból, többségük azonban pár napon belül visszahe-lyezte letéteit.⁸

A hadüzenet napján, július 28-án Fekete-Nagy Béla polgármester-helyettes hirdetményben tudósított a cenzúra életbe léptéről, és kihirdették a hadi menetrendet. Aznap a kormány kinevezte Betegh Miklóst Erdély és gr. Bethlen Ödönt Kolozsvár és Kolozs megye kormánybiztosává. Utóbbi felhívása másnap jelent meg a lapokban. *„El kell nyomni minden olyan kísérletet, amely nemzetegységünk megbontására, pánik előidézésére, hazug hírek terjesztésére alkalmas”* – intette óva a város és a megye közönségét a főispán.⁹ Este 7 óra tájt lelkes ünneplő tömeg gyülekezett a főtéren, *„Éljen a háború!”* – skandáltak, és báró Karg János altábornagy lakása elé vonultak. Előkerültek a honvéd és közös hadseregek zenekarai, az ablakokban kendőt lobogtató női kezek emelték a hangulatot. Másnap és még pár napig hasonló tömegjelenetek ismétlődtek a főtéren, a New York kávéház előtt és a pályaudvaron, ahol különféle rangú tiszteket búcsúztattak az általános mozgósítást követően. Az államközi bosszú kilátása hamisítatlan nemzetállami közösséget teremtett, a politikai elit, az arisztokraták egy nemzethez tartozónak érezhették magukat a néptömegekkel, és fordítva. Az *Újság* is lelkesedett: *„valami csodálatos varázslat van ebben a szóban: háború! valami újszerű inger, amit a mai kor gyermeke duzzadó mellkassal szív magába”*.¹⁰ Mámorában azonos, méreteiben viszont egyre szűkülő tömegmozgalmak játszódtak le később Kolozsvár utcáin, például Lemberg visszafoglalásakor is 1915. június végén.¹¹

Augusztus másodikán a kenyér ára 30-ról 40 fillérre ugrott,¹² és ennek nyomán a pánik közeli lakosság készleteket igyekezett felhalmozni élelmiszerből. Gyalui Farkasék is bevásároltak: *„Mi is vettünk otthon lisztet, zsírt, cukrot, s délután Jenővel (fia, Gyalui Jenő – szerző megj.) egy egész árbócrúd nagyságú szálámit vettem, most jöhet a drágaság”*.¹³

Már ekkor, a háborúba indulás pillanataiban, Tisza István kormánya megkísérelte befolyása alá vonni a sajtót. Rendeletekben szabták meg az öncenzúrát, de mivel ez nem bizonyult elégségesnek, a miniszterelnökség irányításával sajtóbizottságot állítottak fel, amely kezdettől

6 *Újság* XVI(1914). 148. sz. (jún. 29.)

7 *Úo.* 151. sz. (júl. 2.)

8 *Úo.* 178. sz. (júl. 28.)

9 *Úo.* 179. sz. (júl. 29.)

10 *Úo.* 178. sz. (júl. 28.)

11 Kolozsvári Hírlap XVI(1915). 144. sz. (jún. 24.)

12 *Újság* XVI(1914). 184. sz. (aug. 4.)

13 GYALUI: *i. m.* 36.

fogva fokozatosan szigorított a cenzúrán. Hadműveletekről, ütközetekről, ellenséges csapatok győzelméről szóló hírek kizárólag a miniszterelnökségi sajtóiroda körtávirataiba foglalt formában voltak közzétehetőek. Némelyest ésszerű rendelkezés volt, főleg a harctér irányából tekintve, hiszen a hadvezetőség úgy gondolta, hogy a veszteségek közzélése a hátszág bizalmavesztését vonná magával, ezáltal csökkenne a termelés, emiatt akadozna az utánpótlás, ami végül a fronton katasztrófához vezetne. Kolozsváron a cenzori feladatok nagy részét dr. Gyarmathy Béla és Jenei Aladár királyi ügyészek¹⁴ látták el. A bemutatott példányon áthúzták a cenzúrázásra szánt teljes cikket, mivel pusztá sorok vagy jelzők helyét nem szabadott üresen hagyni, így fehér foltokkal, ún. ablakokkal jelentek meg az olvasó közönségnek szánt példányok.¹⁵ (A köteles példányokból néha mindkettő bekerült a könyvtárba. 1. ábra) Nem minden sajtótermék tartotta magát a szabályokhoz, vagy legalábbis nem rögtön, így Kolozsváron is a kormánybiztos augusztus 19-én újabb rendeletben tovább bővítette a megjelenésre alkalmatlan hírek csoportját: „*Tilos minden olyan politikai hír közlése is, amely a közönség körében nyugtalanságot vagy izgalmat kelthet, így nem közölhető előzetes engedélyem nélkül pl. a járványokra, értécsökkenésre, pénzintézeti összeomlásokra stb. vonatkozó hírek. [...] Idegen államjavadak lefoglalására nézve kiadott rendelkezésekről és megtörtént intézkedésekről a lapoknak semmit nem szabad közölniük*”.¹⁶ A cenzúra idővel enyhült, részben a sorozatos kudarcok következtében fellépő hírzárlat miatt, mely a korabeli egyetlen média ellehetetlenülését okozta volna, részben a háború elhúzódásával fellépő általános kimerültség idézte elő. Felismerték idővel, hogy a frontról hazatérőktől az itthon maradtak amúgy is eléggé plasztikus beszámolóikban értesülhettek a valódi helyzetről, így hagyták, hogy az immár egyre inkább életbevágó közellátás és városgazdálkodás gondjai előtérbe kerüljenek. A lapok 1917-től már a béke lehetőségeit fontolgatták, és egyre erősebben szidták az országot továbbra is háborúban tartó kormányt.

Miután gr. Bethlen Ödön kormánybiztos fogadta a Kolozs megyei románok küldöttségét, amely Ilie Dăianu görögkatolikus püspök vezetésével augusztus 5-én hűségnyilatkozatot tett előtte,¹⁷ kezdeményezte a város hadsegélyező bizottságának létrehozását. A bizottság három nap alatt felkereste otthonában a mozgósítás nyomán egy vagy több férfitársadtag nélkül maradt és ezáltal hadi segélyre szoruló 2053 családot, ezzel mintegy megkönnyítette és felgyorsította az állami hatóságok munkáját, ugyanakkor, a segélyre jogosultak érdekeinek védelmében gondoskodott arról, hogy a pénzbeli és fogyasztási cikkekből álló támogatás célba érjen. Ha valamely család esetében az állami hadisegély túlzottan alacsony összegű volt, anyagi lehetőségeihez mérten készpénzt és tűzifát osztott ki, vagy az államsegély terhére 6–10 korona előleget folyósított. Egy év alatt összesen 1162 korona 28 fillér és 961 métermázsza felaprózott tűzifa, valamint 7488 korona előleg a város hadsegélyező bizottságának köszönhetően eljutott a rászoruló családokhoz. Az állami hadisegélyben részesülő családok száma egy év alatt 4047-re nőtt, ami legkevesebb ugyanannyi, de inkább több besorozott kolozsvári férfi családtagot jelentett az első hónapokban. A napi segély összege 28 fillér, illetve 4 korona 80 fillér között mozgott.¹⁸

14 *Magyarország tiszti cím- és névtára*. XXXIV. Pesti Könyvnyomda Rt., Bp., 1915. 537.

15 GYARMATHY: i. m. 69.

16 GYALUI: i. m. 41–42.

17 Újság XVI(1914). 185. sz. (aug. 5.)

18 SEGESVÁRY: i. m. 5.

Ugyancsak a kormánybiztos hozta létre a háború idejére alakult segítő bizottságot, amelyhez azok a polgárok fordulhattak, akiknek anyagi helyzete hirtelen rosszra fordult, de hadisegélyre nem voltak jogosultak. Keretében működött az élelmet, fa- és lakbérsegélyt osztó, ún. népkonyhai szakosztály, a munkaközvetítő szakosztály, a ruházati szakosztály, a napközi gyermekotthon szakosztály, valamint 1915 júniusáig a tüdőbeteg-gondozó szakosztály. Bevételeinek forrása az önadózás (amelyre az adakozók magukat 3 vagy 6 hónapra kötelezték), a színházi előadások és hangversenyek jövedelme, az adományozás és a gyűjtés volt. Első évben 43 055 korona 22 fillér folyt be így, ebből szétosztottak 41 533 korona 66 fillért készpénzben vagy más értékben, illetve élelemben és tűzifában. A munkaközvetítő szakosztály munkaalkalmakat teremtett, például 40 család 28 000 kg tarhonyát gyárthatott így a hadsereg részére 1915 januárjáig, amikortól a szakosztály már képtelen volt lisztet beszerezni. Emellett a hadiipar keretében száznál több varrónőt juttatott szolid, ám rövid ideig tartó keresethez katonai fehérnemű, vászonnadrág és posztó ruhadarabok varratásával. Párhuzamosan a Vörös Kereszt Egylet is gyűjtéseket szervezett (2. ábra), adományokat fogadott, amelyeket kiosztott a rászorulóknak. A hadisegélyező bizottság pénztára, a segítő bizottság pénztára és a Vörös Kereszt javára a háború első évében 295 634 korona 58 fillér készpénz gyűlt össze és került szétosztásra.¹⁹ Párhuzamosan a Nőegylet, a kormánybiztosi hivatal és az augusztus 6-án alakult Kolozsvári Jótékony Egyletek Szövetsége is gyűjtést hirdetett. Utóbbi nemzeti színű jelvényeket is szétosztott, rajta egy szó: *Segítsünk!*²⁰ Az adományozás divatja a háború végéig fennmaradt, különösen az árvák és a hadirokkantak részére, bár egyre csökkenő összegekben.

Az „aranyat vasért” mozgalom, amely az ékszereknek a háborús rászorulók számára történő felajánlását szorgalmazta, és cserébe „Pro Patria” feliratú, idővel császári portréval díszített vasgyűrűt kínált, divatot teremtett, és a háborús propaganda egyik formájaként létezett, nem pusztán a viselése által, de az adományozók névsorának rendszeres napilapi közlésével is. Volt, aki ebben is üzleti lehetőséget látott. Kolozsváron a Wesselényi Miklós utca 13. szám alatt rendelő Benedek Sándor ékszerész arany- vagy ezüstbélést kínált jutányos áron, mivel a „vasgyűrűt az újjon viselni veszélyes, mert rozsdásodik.” Hirdetése egy éven keresztül szinte minden vizsgált lapszámban megjelent.

Augusztus végén befutottak az első sebesülteket szállító szerelvények és a klinikái, valamint a sebészei nagy számáról elhíresült Kolozsvár közigazgatási bizottsága újkeletű problémával nézett szembe: a hadiápolással. Logikusnak tűnt, hogy az infrastrukturális adottságokkal készen rendelkező város nagymértékben kiveszi részét a sebesültek gondozásból, legyenek azok szövetséges katonák vagy hadifoglyok, mindegy. Mikor 1915 januárjában Kolozsvárra látogatott Ferenc Szalvátor főherceg, a Kolozsvári Hírlap összeírta a kórházakat és az ideiglenesen betegápolásra berendezett épületeket, valamint a rendelkezésre álló ágyak számát. Ekkor, januárban, az összesen mintegy 5000 ágyból körülbelül 3600-ban beteg feküdt. A Vörös Kereszt Egylet kórházai: Szanatórium (Magyar utca 35.) 77 ágy, Tartalékkórház (Eperjes utca 10.) 230 ágy, Kisegítő kórház (Magyar utca 40.) 25 ágy, rehabilitációs központjai: Gazdasági Akadémia (Monostor út) 34 ágy, Ambulance Petrán (Görögtemplom utca) 15 ágy, a vasúti állomáson berendezett betegnyugvó 12 ággal. A cs. és kir. csapatkórház és tartalék kórházai: csapatkórház (Zápolya utca 16.) 195 ágy, Nagykaszárnya (Hunyadi tér 12.) 620 ágy,

¹⁹ Uo. 6.

²⁰ Újság XVI(1914). 187. sz. (aug. 7.)

Unitárius kollégium (Kossuth Lajos 12.) 558 ágy, Tanítók háza (Hunyadi tér 21.) 316 ágy, Ferenc József úti iskola (52. szám) 200 ágy, „Összhang” MÁV altiszti kör (Ferenc József út) 100 ágy, Református kollégium (Petőfi utca 29.) 350 ágy, ragálykórház (Táborhegy) 120 ágy, cs. és kir. csernovitzi honvéd kórház (Petőfi utca 11.) 300 ágy, rehabilitációs központjai: az 51. gyalogezred üdülő osztaga (Magyar utca 16.) 548 ágy, a 21. honvéd gyalogezred üdülő osztaga (Honvéd utca 15.) 520 fekvőhellyel. Az egyetemi klinikák és a Karolina országos kórház ápolóhelyei: sebészeti klinika 80 ágy, belgyógyászati klinika 100 ágy, nőgyógyászati klinika 56 ágy, bőrgyógyászati klinika 78 ágy, szemészeti klinika 34 ágy, ideggyógyászati klinika 52 ágy, tartalékkórház (Pasteur és Trefort utca) 600 ágy. Ezekben a helyszíneken időszakosan felléptek a nemzeti színház művészei és kabarét adtak elő.²¹

A közigazgatási bizottság szeptember 14-i közgyűlésén elhangzott, hogy a mozgósítás óta hatalmasat nőtt a szeszfogyasztás.²² A kávéházak forgalma felvirágzott, harctéri jelentéseket függesztettek ki és cserélték naponta, térképek lógtak a falakon, amelyeken zászlócskák jeleztek a csapatok mozgását, a polgárok pedig vitáztak, fogadtak, kártyáztak. Hatósági beleegyezéssel hajnali 3 óráig hosszabbították meg a nyitvatartást.²³ Ősszel, a bukovinai orosz betörés hírére a megrémült lakosság egy része elmenekült, főként asszonyok és lányok. Gyalui Farkas is a zsúfolt vonatra ültette felnőtt gyermekeit, és a családi értékekkel együtt budapesti rokonaihoz küldte. Ugyanakkor a könyvtár értékesebb darabjait ládába csomagoltatta. Pár napon belül azonban elült a riadalom, sokan visszatértek.²⁴ Az őszi és téli hadjáratban zsákmányolt ágyúkból kettőt januárban kiállítottak a főtéren.²⁵ (3. ábra)

Az egyetem 2320 hallgatójából 880 a háború elején rögtön bevonult, Márki Sándor rektor felhívására (4. ábra) év végéig további 290 iratkozott altiszti iskolába. 1915 januárjáig 11 egyetemi tanár és alkalmazott esett el a fronton.²⁶ A négy és fél év alatt összesen 3661 diák vonult be, és 193-an haltak hősi halált.²⁷ A városi rendőrség állományának közel fele (65 személy) és a város 25 tisztviselője vonult hadba az első körben, akiknek helyét tapasztalattal nem rendelkező munkatársak vették át, ami a közigazgatás akadozását idézte elő. Az 1915. január 6-án megalakult polgárőrség a rendőri feladatok nagy részét átvállalta, mellé 16 tagú piaci őrséget hoztak létre, amely éberen figyelte a piaci áraknak a maximalizált szinten való tartását, és megbírságot a kihágókat.²⁸

Közélelmelész terén, valamint az általában vett élelmiszerhez való jutást illetően már az elején problémák merültek fel Kolozsváron, egyrészt mivel a város határában fekvő földek nagy része legelő és kaszáló volt, másrészt a gyenge vasúti összeköttetés miatt, lévén a városnak csupán egy fővonala, illetve a Szamos-völgyi vonal, amely nagymértékben akadályozta a távolról szállított gabona és liszt behozatalát. Az első félévben hirtelen megnőtt kereslet további gondot okozott, hiszen jelentősen gyarapodott a katonai létszám, télen pedig bukovinai

21 Kolozsvári Hírlap XVI(1915). 12. sz. (jan. 13.)

22 Újság XVI(1914). 224. sz. (szept. 15.)

23 GYARMATI: *i. m.* 92–93.

24 GYALUI: *i. m.* 51.

25 Kolozsvári Hírlap XVI(1915). 5. sz. (jan. 6.)

26 GYALUI: *i. m.* 60.

27 GAÁL: *i. m.* 44.

28 SEGESVÁRY: *i. m.* 4–5.

menekültek lepték el a várost, és ide helyezték át néhány állami intézményt is (a bukovinai osztrák császári állami kormányzóságot, rendőrigazgatóságot, pénzügy-igazgatóságot, vasúti üzletvezetőséget és egyéb hivatalokat).²⁹ Akadozott az ellátás, alacsony volt a kínálat, a kereslet megnőtt, így törvényszerűen áremelkedés következett be. Az állami és városi hatóságok rövid időn belül és a későbbiekben időszakosan maximalizálni kényszerültek az árakat, tekintve, hogy a szabad kereskedelembe és a piacokon visszaéléseket szült az élelmiszerhiány. A kolozsvári ármegállapító bizottság általában egy hónapra előre szabta meg a piaci árakat. Ahogy telt az idő, az árak növekedését az infláció is befolyásolta.

A nehezen beszerezhető élelmiszerek legfontosabbja, a gabona és liszt kapcsán már az első félévben számos visszaélés történt, ezért a lehető legalacsonyabb veszteség mellett történő őrlés és a liszt, illetve a kenyér megfelelő szétosztása érdekében gr. Bethlen Ödön kormánybiztos személyesen is közbeavatkozott. Februárban a rendőrség rajtaütésszerűen felszámolta a gabonatulvajok bűnhálózatát, fogházba juttatva azt a 13 fuvarost, akik a kincstár gabonáját a malmokba szállították, és útközben valamekkora részét egy kereskedőnek átjásztották, ezzel mintegy 70 ezer koronás kárt okozva a malomtulajdonosoknak.³⁰ Március végén az 1914. évi L. törvénycikk alapján rendeletet hoztak a gabona- és lisztkészletek visszatartói ellen, az indoklás nem kevesebbet, mint azt állította: „minden eltitkolt kilogramm bűn a nemzeti erő ellen és gyöngítése a nemzet ellenálló képességének. Minden eltitkolt kilogramm csak ellenségeinket erősíti”.³¹ A magánkézen levő készletek felmérésére bejelentő íveket osztottak szét (5–6. ábrák), a rekviráló bizottság házról házra járt.³² Fővárosi körútján a kormánybiztos szerzett 233 vagon búzát a tél folyamán, amelyből március végén befutott az első nyolc. A szállítmány beérkezésével egy időben gr. Bethlen Ödön megnyitotta az első kormánybiztosi mézarszékét a Széchenyi téren, s az első városi szükséggraktárt a Kötő utcában, amely egyelőre 1056 család részleges szükségleteit elégítette ki, kukoricalisztet, paszulyt, burgonyát, cukrot, egyébeket kínált a piaci árnál jóval olcsóbban.³³ Az évek folyamán több hasonló mézarszék és szükséggraktár nyílt a városban. A rendszer 20 heti időtartamra érvényes bárcakönyvecskék alapján működött, amelyeken feltüntették az élelmiszeri cikkekből vásárolható heti mennyiséget.³⁴

1. táblázat. Az alapélelmiszerek árának változása a háborús években (K – korona, f – fillér)

	1914. július	uzsora	1915. július ⁹⁰⁷	1917. maximalizált árak ⁹⁰⁸
tiszta búza 100 kg	27 K	80-100 K		
liszt 100 kg	46 K	80 K		
kukorica 100 kg	17 K			

²⁹ Uo. 7.

³⁰ Kolozsvári Hírlap XVI(1915). 48. sz. (febr. 19.)

³¹ Uo. 89. sz. (ápr. 7.)

³² Uo. 83. sz. (márc. 30.)

³³ Uo. 85. sz. (ápr. 1.)

³⁴ SEGESVÁRY: i. m. 20.

³⁵ Uo. 8–15.

³⁶ Újság XVII(1915). 45. sz. (febr. 21.)

	1914. július	uzsora	1915. július	1917. maximalizált árak
marhahús 1 kg	1.56 K		5.20 K	8 K
disznóhús 1 kg	2.12 K		4.60 K	6.70 K
szalonna 1 kg	1.78 K		5 K	10 K
disznózsír 1 kg	1.80 K		6 K	11 K
csirke db.	2.60 K		6.20 K	3.60 K
tojás 100 db	5.50 K		14 K	32 K
tehéntej 1 liter	16 f		48 f	70 f
vaj 1 kg	4 K		4.80 K	8.60 K
burgonya 1 kg	24 f		26 f	
cukor 1 kg	94 f		1.10 K	

A várossal szerződött malmok örölték a beérkezett búzamennyiséget (a molnárokat nem vitték a frontra), a pékekkel is megállapodás született, amely szerint az 50% búza és 50% kukoricaliszt keveréséből 1 kiló 30 dekás kenyeret sütöttek. Mindenkinek annyi ekkora kenyér járt, amennyi kiló liszt szerepelt a lisztutalványán (7. ábra), és a jegyre adott (8. ábra) hatósági kenyér kilójának árát eleinte 45 fillérben állapították meg.³⁷ Április 7-től július 31-ig 49 845 lisztutalványfüzetet osztottak ki. A liszt- és kenyérgyűjtek négy hétre szóltak, a fel nem vett heti részletek szelvényét meg kellett semmisíteni, elmaradt részleteket nem adtak ki.³⁸ A minisztériumi utasítás értelmében a hatósági lisztből kizárólag a város lakosait szabadott részesíteni, az idegenek és az ún. luxusvendégek ellátása a szabad kereskedelem feladata volt. Olyannyira szigorúan értelmezték Kolozsváron az utasítást, hogy például a Ganz cég hidegszamosi munkáit nem részesítették hatósági lisztben,³⁹ mi több, a városban dolgozó vagy hosszabb ideje itt tartózkodó osztrák és német állampolgárokat legszívesebben hazatoloncoltatták volna a függetlenségi párti városatyák, különösen Apáthy István zoológus.⁴⁰

Annak ellenére, hogy a város nem sokkal a háború kitörése előtt hárommillió korona kölcsönt vett fel kedvező feltételek mellett, legalábbis Haller Gusztáv polgármesternek az 1914-es év utolsó törvényhatósági bizottsági ülés előtt tett közlése szerint,⁴¹ a városvezetés 1915 júniusában újabb négyszázszáz hiteltért folyamodott az Erdélyi Bankhoz, annak érdekében, hogy a tisztviselők és az alkalmazottak járulékait, lakbéréit, drágasági pótlékait ki tudja adni.⁴²

1915 áprilisában a törvényhatósági bizottság egy korábbi döntése értelmében, miszerint senki nem kaphat segílyt ellenszolgáltatás nélkül, elrendelték a munkanélküliek összeírását,

37 Kolozsvári Hírlap XVI(1915). 88. sz. (ápr. 4.)

38 SEGESVÁRY: *i. m.* 19–20.

39 Kolozsvári Hírlap XVI(1915). 85. sz. (ápr. 1.)

40 Uo. 96. sz. (ápr. 16.)

41 Újság XVI(1914). 359. sz. (dec. 21.)

42 Kolozsvári Hírlap XVI(1915). 149. sz. (jún. 18.)

és felszólították a háború okozta munkahiány következtében önhibájukon kívül munkanélkülivé vált önálló iparosokat és ipari szakmunkásokat, hogy jelentkezzenek közmunkára.⁴³ Szaporodtak a tolvajlások, ismeretlen tettesek időnként kifosztották a vasúti, illetve hadiségélyraktárakat, és bizonyítottan kamaszok dézsmálták meg néha a Széchenyi-téri piaci sátrak készletét, valamint a tisztviselő-telepi kerteket, és fosztották ki a Szentpéteri-templom perseyét.⁴⁴ Állandósultak a sorozások, Gyalui Farkast és Jenő fiát egyszerre sorozták, az 50 évest a 18 évessel. „Az időseket a legnagyobb szigorral, válogatás nélkül rángatták be, valami 80%-át, így engem is. A sorozó ezredorvos marosvásárhelyi, nyilván ismert, mert azt kérdezte: Van valami baja, tanár úr? Semmi – feleltem. Alkalmas – kiáltotta ő. Mikor Jenőt sorozták s alkalmatlan volt, az ezredes, aki a bizottság elnöke volt, reámordult, bezzeg édesapja alkalmas volt.” Az Egyetemi Központi Könyvtár igazgatóját még aznap feleskették, és a 21. honvéd gyalogezredbe osztották be népfelkelőnek, de pár nap múlva felmentették Márki Sándor, az egyetem volt rektorának közbenjárására.⁴⁵

A háborús propagandának az adományozással egybekötött újabb jelensége a bécsi mintára elterjedt, ún. nemzeti áldozatkészség szobrainak felállítására országsszerte, amelyek bevételét a hadba vonult katonák özvegyeinek és árváinak támogatására fordították. Kolozsváron augusztus 18-án került sor Szeszák Ferenc szobrász alkotása, a *Kárpátok őre* faszbtor leleplezésére a városházával szemben,⁴⁶ amely Lyka Döme Fejér megyei nagybirtokos anyagi hozzájárulásával készült el,⁴⁷ és amelybe szegeket verhettek az adományozók. (9. ábra) Az első, 1000 korona értékű szeg az uralkodó vásárolta, s a felzúgó taps kíséretében gr. Bethlen Ödön kalapálta a honvéd sapkájába.⁴⁸

Egyes szolgáltatási, hivatalnoki vagy iparágazatban a besorozott férfiak helyét átvették a nők. Mivel egyelőre még nem született pontos kimutatás a háború idején munkába állt kolozsvári nők számadatairól, a *Kolozsvári Hírlap*nak dr. Vince Sándor kerületi munkabiztosító pénztári igazgatóval készült interjúja világít rá pár igen értékes szempontra. Egyrészt kiderül, hogy békeidőben a biztosított munkáslétszám körülbelül 16 000 volt, a háború második évében mindössze tízezer, másrészt „a háborús esztendőben feltűnően özönlött be az iparba a női munkaerő, ami a pénztárra nagy orvosi és gyógyászati kiadást jelent, mert a nő ellenálló képessége kisebb, mint a férfié” – állítja Vince Sándor vagy az újságíró.⁴⁹ Az ellenálló-képességről sokat elmond viszont, hogy az 1914. évi *Kolozsvári cím- és lakásjegyzék* szerint a város 12 kéményseprőmesteréből 7 nő volt.⁵⁰ Ugyanakkor „a nő alacsonyabb munkabér mellett dolgozik, mint a férfi és így a pénztárnak kisebb munkabérosztályban fizet járulékot, azonban olyan ellenszolgáltatásokat kap, mint a magasabb munkabérosztályok tagjai”.⁵¹ De nem csak a gyárakban jelentek

43 Újság XVII(1915). 105. sz. (ápr. 10.)

44 Kolozsvári Hírlap XVI(1915). 122. sz. (máj. 16.)

45 GYALUI: i. m. 99–100.

46 Kolozsvári Hírlap XVI(1915). 201. sz. (aug. 19.)

47 SZABÓ Dániel: *A nemzeti áldozatkészség szobra. Avagy fából vaskatona*. Budapesti Negyed II(1994). 1(3). sz. 60.

48 Kolozsvári Hírlap XVI(1915). 201. sz. (aug. 19.)

49 Uo. 282. sz. (nov. 21.)

50 *Kolozsvári cím- és lakásjegyzék az 1914. évre*. Hivatalos adatok nyomán összeállították: PÓTOR Dezső városi adóhiv. főnök és KÁROLI Gyula városi adófőtiszt. Kvár, 1914. 73.

51 Uo.

meg nők, például a postai alkalmazottak számának csökkenésével postáskisasszonyokat alkalmaztak.⁵² Az első női bérkocsis Kolozsváron a huszonöt esztendő Papp Mária, Király Márton bérkocsi-tulajdonos szolgálatában, aki többször intézett kérést a városi tanácshoz női alkalmazott bakra ültetése tárgyában, míg végre 1915. február közepén az engedélyt erre megkapta.⁵³ Az egyetemre is egyre több hölgy jelentkezett, egy 1917. február 23-i kimutatás a *Kolozsvári Hírlap*ban a 465 fiúhallgató mellett 119 diáklányt számolt a négy karon, valamint a gyógyszerészeti szak I. és II. évfolyamán.⁵⁴ A kávéházakban megjelent és egyre nagyobbá vált a női kiszolgáló személyzet aránya, ami a hivatásszerű kéjelgés jelenségével is kapcsolatba hozható, lévén, hogy a kisbérű pincérlányok kényszerűségből prostituálódtak el. A férfi pincéreket zavarta,⁵⁵ a vendégek viszont nem bánták.

1916 márciusában hólyagoshimlő-járvány terjedt a városban, a közegészségügyi hivatal tömeges oltást rendelt el, kezdve a vendéglői alkalmazottakkal, de oltottak kolera és tifusz ellen is.⁵⁶

Románia 1916. augusztus 27-én hadat üzent az Osztrák–Magyar Monarchiának, s az első román csapatok még aznap átlépték a határt Predealnál. A következő napokban és hetekben a határ menti megyékből kétszázezer embernél nagyobb tömeg indult el gyalog, szekérrel és vonattal a Királyhágó irányába. Kolozsvárra vasúton érkeztek az elsők, egyesek bútort, sőt, még tehenet is hoztak magukkal.⁵⁷ A menekülők áradata még inkább gátolta a város ellátását, de a rengeteg hozott kenyérszállat hatalmas kínálattal és változatos húsfélékkel látta el a hústól kissé elszokott városi lakosságot, marhahúst például a maximalizált ár alatt értékesítettek.⁵⁸ A tereken és utcákon nyüzsgött a nép, gyakoriak voltak a közúti balesetek.⁵⁹ A szászok és románok inkább Kolozsvárt maradtak, de mintegy 206 000 magyar és székely kelt át a Királyhágón.⁶⁰

Elszállásolásuk gondot jelentett a városvezetésnek, és felszólították a lakosságot az önkéntes befogadásra, nem nagy sikerrel. Az éjszakákat sokan az utca kövezetén, a sétatér gypén, szekereken vagy azok alatt töltötték, a szerencsésebbek a városban vagy a környező településeken kaptak szállást.⁶¹ Menekültiroda létesült, liszt- és kenyérutalványokhoz juttatták őket, a város különböző pontjain népkonyhákat állítottak fel, ahol jegy ellenében ingyen étkezhettek a rászorulóok, de a főjegyzői hivatal előtt képződött óriási sorok miatt egyesek záróráig sem kapták kézhez a jegyet.⁶² Az étkeztetéshez szükséges összegeket és élelmet magánszemélyek, intézmények, gyárak és a környező községek ajánlották fel.

52 Kolozsvári Hírlap XVII(1916). 243. sz. (szept. 5.)

53 Újság XVII(1915). 40. sz. (febr. 15.)

54 Kolozsvári Hírlap XVIII(1917). 52. sz. (febr. 23.)

55 GYARMATI: i. m. 107–108.

56 Újság XVIII(1916). 94. sz. (márc. 29.)

57 Uo. 205. sz. (aug. 31.)

58 Uo. 210. sz. (szept. 5.)

59 Uo.

60 BETEGH Miklós: *Erdély a háborúban*. Erzsébet könyvnyomda, Dicsőszentmárton, 1924. 81.

61 Újság XVIII(1916). 205. sz. (aug. 31.); Ellenzék XXXVII(1916). 222. sz. (szept. 29.)

62 Újság XVIII(1916). 214. sz. (szept. 9.)

Az első lacikonyhát szeptember elsején 11 órakor a vasútállomás mellett létesítették,⁶³ majd következett a Király utcai Árvaszék udvara,⁶⁴ később a Tordai úton és a Szentegyház utcai Mendel-féle sörkertben is működött konyha. Mendelnél minden adag ételért a város 2 koronát fizetett, és szeptember 8-án körülbelül kétezren étkeztek.⁶⁵ Módosabb menekültek is érkeztek szép számmal, ők a szállodák szobáit és a főtéri kávéházak vendégszeretét vették igénybe. Az arisztokraták és az úri középosztály asszonyai gyűjtést indítottak, cipőt, ruhane-műt, pénzt szereztek és osztottak szét a rászorulóknak között.⁶⁶ Volt olyan menekült, akit megloptak, átvertek, sőt, egy kifosztott hullá is előkerült a Szamosból.⁶⁷ Árcsökkenéssel, a kereskedőket meglepő razziákkal és szaporított rendőri őrzéssel a város igyekezett minél kedvezőbbé tenni átutazásukat. Október elején a Konstancáig nyomuló osztrák–magyar ellentámadás hírére visszatértek házaikhoz, s a város folyatta korábbi megszokott életét.

A román betörés rémületet keltett a város lakossága körében. Gyalui Farkas a könyvtárban őrzött értékes kiadványokat tizenegy ládába csomagoltatta és fuvart, egy fél vagonnyi utazóteret keresett, amely felvinné azokat Budapestre, de nem talált, lévén a vasúti szerelvények zsúfolásig telve menekültekkel. Végül a kormánybiztos Lendvay Emilhez, az Erdélyi Bank igazgatójához irányította, aki 5-6 bútorszállító kocsit foglalt le ügyfelei és a bank értékei számára. „*Tudtam, hogy főleg az erdélyi mágnások kincsei számára s a maguk dolgai részére volt az 5-6 vagon készen, amikor én egy felet sem tudtam kapni. [...] A bank aztán kijelentette – tudniillik egy pár tisztviselő –, hogy sajnos, nem jut hely a könyvtár ládáinak. Úgy – mondtam haraggal –, a mágnások s a tőkepénzesek ezüstkanalainak van hely, az erdélyi múzeumi könyvtár kincseinek nincs helyük.*”⁶⁸ Szeptember 3-án, vasárnap, mégiscsak felhívták, mikor a könyvtár nem volt nyitva, és kérték, hogy a ládákkal együtt legyen egy óra múlva a főtéri bankszékház előtt. Nem kis kaland árán Gyaluinak sikerült segítséget és bérkocsit találni, a Jókai utcán végigszállította az egymillió korona értékűre becsült ládákat, s azok szerencsésen meg is érkeztek a fővárosba.

Nem sokkal a román betörés után a trónörökös pár erdélyi körútra indult és Kolozsváron is látogatást tett. Károly herceg hadiszemlélt tartott (10. ábra), Zita hercegnő a sebesültek közé vegyült, esténként a Hunyadi téri színházban frontfelvételeket tekintettek meg a helyi előljárók díszes kíséretében.⁶⁹

„*A háború kényszerű, de már beidegzett életformává vált, nem tekintette senki hősieleménynek; szónokok ajkáról behunytt szemmel szajkózott szólások hangzottak el, ezeket legjobban a harctérről hazatérő katonák utálták. A háború kozmikus szorítása közeledett az ezredik nap felé. [...] Kialakult ez a Rend, mögötte a békebelinek halvány ködképe tűnt csak fel. [...] De egyre erősebb lett a háborús ínség, hónapról hónapra nehezebb a beszerzés, kevesedett az étel*” – emlékezik Passuth László életrajzi regényében.⁷⁰ A kormány több élelmiszerre és fogyasztási cikkre előbb bizonyos fokú tiltást, majd jegyrendszert vezetett be. 1915. július 5-től heti két hústalan napot

63 Uo. 207. sz. (szept. 2.)

64 Uo. 211. sz. (szept. 6.)

65 Uo. 214. sz. (szept. 9.)

66 Ellenzék XXXVII(1916). 203. sz. (szept. 6.)

67 Újság XVIII(1916). 222. sz. (szept. 17.)

68 GYALUI: i. m. 157.

69 Újság XVIII(1916). 241. sz. (nov. 2.)

70 PASSUTH: i. m. 81.

(kedd és péntek) rendelték el,⁷¹ a város december 11-től megtiltotta a kifli- és zsemlesütést,⁷² 1916. január 29-től kenyérjegy lépett érvénybe.⁷³ A jegyrendszert fokozatosan a zsirra, a tejre, a cukorra, a kávéra, a szappanra, a rizsre és a vajra is kiterjesztették. Az egyéb szolgálati cikkeket forgalmazó lánckereskedőknek rendkívül jól ment. Gyalui Farkas emlékiratában keserűen ecseteli a áruforgalomban tapasztalható visszaéléseket 1916 nyarán: „*A város egy poloskatáborra alakult át, minden eladó nyúzott. A háború... lehetővé tette, hogy valaki, ha csak valamit tudott venni, azt oly drágán adja el, amint akarta, aki megvette, szintén mértéktelen nyereséggel akart túladni rajta más kereskedőnek. Mire a fogyasztóhoz ért a cérna, szappan, tej, gyümölcs, bármi, háromszáztól ezer százalékgig emelkedett. Az ármaximálás az árdragítás volt, mert mindig a legdrágább árat állították fel, és lett a minimum. [...]* Az emberek csak nyúzóók és nyúzottak voltak, minden boltban más áron adtak, minden mesterember úgy dolgozott, ahogy akart, szabad kereskedelemről, szabad iparból szabad rablás lett”.⁷⁴

A nagymértékű feketézés dacára is egyes kereskedők jövedelmük egy részét bejelentették az adóhivatalnál, ezáltal magas jövedelmi adója révén a korábbi évekhez képest nagyobb számú kereskedő jelent meg a helyi önkormányzat vezető testületében, és virilista címen helyi képviselő lett. Az alábbi táblázatban megfigyelhető a kereskedők és kávéháztulajdonosok jelenlétének növekedése az 1917-es évben, az utolsó békebeli évhez viszonyítottnan. Az 1917-ben szereplő tíz kereskedő (a cipész, valamint a mészáros is áruforgalmazónak számít) és három vendéglátó kétségtől a „kedvező” hadi állapotoknak köszönhetően megadózott magas vagyonukat. A táblázat tartalmazza a sorrendben elért helyezést, a nevet, a foglalkozást és az adó beszámításának mértékét.

2. táblázat. A virilista kereskedők és vendéglátók számának változása a háború hatására

1913 ⁹⁴⁶				1917 ⁹⁴⁷			
h.	név	foglalkozás	bsz.	h.	név	foglalkozás	bsz.
21	Eisenstein Manó	kereskedő	1x	1	Nagy Gábor	vendéglős	2x
38	Brecher Dávid	kereskedő	1x	6	dr. Szántó Zoltán	kereskedő	2x
42	dr. Szántó Zoltán	kereskedő	2x	12	Szántó Miklós	kereskedő	2x
55	Balogh Péter	fakereskedő	2x	16	Eisenstein Manó	kereskedő	1x
				18	Szakács Kálmán	kereskedő	1x
				29	Brecher Dávid	kereskedő	1x
				43	Havas Ármin	kereskedő	1x

71 Kolozsvári Hírlap XVI(1915). 168. sz. (júl. 6.)

72 Uo. 284. sz. (dec. 11.)

73 Újság XVII(1915). 291. sz. (nov. 16.)

74 GYALUI: i. m. 200.

75 A Román Nemzeti Levéltárak Kolozs Megyei Osztálya (Serviciul Județean Cluj al Arhivelor Naționale ale României), Kolozsvár, Mikrofilmgyűjtemény (Colecția de microfilme), Kolozsvár város levéltára (Primăria orașului Cluj), 185. tekercs, 479–481.

76 Uo. 186. tekercs, 537–538.

A HÁTORSZÁG MEGTÉVESZTŐ NYUGALMA

1913				1917			
h.	név	foglalkozás	bsz.	h.	név	foglalkozás	bsz.
				49	Ferenczi Ignác	cipész	1x
				50	Szabó Jenő	kereskedő	1x
				51	Polonyi M. János	kereskedő	1x
				53	Benkő Elek	mészáros	1x
				póttagok			
				4	Gráf János	vendéglős	1x
				5	Feszl József	szállodás	1x

Kezdetét vette a fémrekvirálás, 1917 januárjában 160 tagú katonai osztag érkezett Kolozsvárra, a templomok tornyaiból leszerelték a harangokat és a hadiipar szolgálatába állították.⁷⁷ Márciusban, három hónapig tartó tárgyalást követően, a kolozsvári honvéd-hadosztálybíróság kémkedési ügyben kilenc kötél általi halálos ítéletet hozott David Pop szászhermányi görögkeleti lelkész és tizenhat társa hazaárulási perében.⁷⁸ Gyalui Farkas mint tudósító jelen volt az ítélet kihirdetésénél: „Szörnyű jelenet volt a halálsápadt vádlottakat látni, de nem kell megijedni, az ítéletet a mai napig sem hajtották végre, az ügy talán most is fellebbezés alatt van”.⁷⁹ Szaporodtak az ilyen és hasonló tárgyalások, kémkedési, katonaszökési esetekben gyakran hoztak halálos ítéletet a kolozsvári bíróságok.

Nagy népszerűségnek örvendett a kávéházi kártyázás, az átutazó katonák és a város veszélyesebben élő polgárai (hadiszállítók, újgazdag vállalkozók, egyetemisták, művészek, újságírók) szívesen játszottak márjást, kalábert, de a nagy többség a tiltólistás makaót, ferblit, nasivásit részesítette előnyben, s a kávéházak kényelmes helyszínt biztosítottak hozzá.⁸⁰ Még az oly előkelő New Yorknak is volt a célra berendezett szeparéja: „A New-York, ha nem is modern, de az első hotelje Kolozsvárnak, étterme, kávéháza elsőrangú, az utóbbi időben piszkos kártyázások folynak az étterem bátsó helyiségében. Viszont ez naponta több száz koronát jövedelmez”.⁸¹ A közvélemény új jelzőt ragasztott a város nevéhez, a „kincses”-t „kártyás”-ra cserélte. Szórakozási és egyben pénzszerzési időtöltés volt. A rendszeres razziák ellenére a rendőrségnek nem sikerült felszámolni a gyakorlatot, ezért a város kompromisszumot keresett, és 1917 folyamán „vigalmi adóval” legitimizálta a szerencsejátékot adójegy formájában, melyet a játékokban résztvevők a razzia alkalmával felmutattak, így a város némi bevételre tett szert, s az úri közönség is nyugodtabban verhetette a blattot.⁸² Ennek ellenére továbbra is magas volt a feketén kártyázók száma.

⁷⁷ Újság XIX(1917). 8. sz. (jan. 10.)

⁷⁸ GABÁNYI János: *A világháború története az összeomlás kezdetétől a békekötésig*. I. Magánkiadás, 1934. 248.

⁷⁹ GYALUI: *i. m.* 189.

⁸⁰ GYARMATI: *i. m.* 103–104.

⁸¹ Kolozsvári Tükör IV(1917). 22. sz. (nov. 16.) 9.

⁸² GYARMATI: *i. m.* 105.

Fővárosi mintára 1917. június 8-án a függetlenségi párt és a szociáldemokrata párt helyi vezetői tüntetést szerveztek az általános választójog bevezetése érdekében. A boltokat, kávéházakat és éttermeket bezárták, a gyárakban szünetelt a munka.⁸³

Mivel államilag betiltották az ellenséges angol és francia, később amerikai filmek forgalmazását, fellendült a magyar filmipar, és ebben Kolozsvárnak különösen nagy szerep jutott. A Nemzeti Színház színészeinek egy részét ugyan besorozták, de Janovics Jenő színházigazgató, a *Proja*, a *Corvin* és a *Transsylvania* filmgyárak tulajdonosa, a lecsökkent állománnyal helyi sajátosságokra építkezve, és nem a külföldi filmeket utánózva egyéni hangvételő és művészi értékű alkotásokkal gazdagította a magyar filmtermést. Hat éven keresztül, 1913-tól 1918-ig összesen több mint hetven, külföldön is sikert aratott egész estés némafilm készült Kolozsváron.⁸⁴ Ekkor és itt kezdte rendező karrierjét a később Amerikában fogalommal vált Kertész Mihály (Michael Curtiz) és az angol filmgyártás megteremtője, Korda Sándor (Sir Alexander Korda).⁸⁵

Vízhiánnyal is küzdött a város,⁸⁶ a téli hónapokban szénhiány miatt bezárták a mozikat, ez főként a napilapok moziműsor-kiesésében követhető nyomon, és a kőolaj, valamint ugyancsak a szénhiány miatt emelték a gáz árát.⁸⁷ Gyakran lépett fel áramszünet.⁸⁸ A korábban sem tehetős, de immár végképp nyomorban tengődő városi társadalom egy kisebb részének, a Fellegvár meredek kaptatóján viskókban élő szegény családoknak még a természet sem kedvezett. 1918. január 31-én este negyed 7-kor kiszakadt egy szikla a Fellegvár oldalából, legurult, és az útjába eső kilenc házat lerombolta. A halottak száma öt, tizen súlyosan megsebesültek.⁸⁹

A hadisegély kifizetése is akadozott. 1918. április 16-án a felemelt segélyért nagy számban gyülekező, de azt valami rendszerhiba okán (mindössze előlegeket oszthatott ki a hadisegélyező hivatal, azt is keveset) kézhez nem kapó asszonyok fellázadtak, bevették a városháza ablakait, egyikük megvágta egy rendőr nyakát, és az előleget a közmegegyezés dacára mégis elfogadó társaikat megrugdosták. Ezután végigvonultak a Főtér–Wesselényi utca–Forduló utca vonalon, összetörték a kirakatüvegeket, pár gyalogost megvertek.⁹⁰

Gyarapodott a lakosság, sok volt az újonnan betelepült. A megnövekedett lakásigénylés, a magas lakbérek és a megfogyatkozott lakások körüli rendtartás érdekében 1918 januárjában a városi hatóságok lakáshivatalt állítottak fel.⁹¹ A hivatal működésében visszaélést is tapasztalt a sajtó, mivel a lakásrendelet egyik pontja szerint a hivatal megtagadhatta és meg is tagadta a vidékről vagy más városokból letelepedni szándékozó egyének engedélyét, még törvényes adásvétel esetében is, amennyiben az indoklást nem találta eléggé megalapozottnak. Nem

83 Újság XIX(1917). 283. sz. (jún. 9.)

84 *A kolozsvári filmgyártás képes története 1913-tól 1920-ig*. Szerk. BALOGH Gyöngy–ZÁGONI Bálint. Filmtett Egyesület és a Magyar Nemzeti Filmarchívum, Kvár, 2009. 5.

85 Uo. 6.

86 Kolozsvári Hírlap XIX(1918). 7. sz. (jan. 9.)

87 Uo. 46. sz. (febr. 23.)

88 Uo. 32. sz. (febr. 7.)

89 Újság XX(1918). 27. sz. (febr. 1.)

90 Kolozsvári Hírlap XIX(1918). 91 sz. (ápr. 18.); Újság XX(1918). 94. sz. (ápr. 18.); PASSUTH: i. m. 165.

91 Kolozsvári Hírlap XIX(1918). 19. sz. (jan. 23.)

adtak ki letelepedési engedélyt például Gyárfás László székelyudvarhelyi földbirtokosnak (aki pedig a városban villatulajdonnal rendelkezett, ő vásárolta meg az elhunyt Ürmössy Lajos Majális utcai házát), Schwartz Efraim szászttörpényi kereskedőnek, Schwartz Miksa szamosfalvi lakosnak (a Sámi-villa törvényes tulajdonosának), Weil Emil kiskalotai lakosnak (Monostor utca 7.) és tíz másik esetben ekkor.⁹²

A spanyolnátha Kolozsváron is megjelent, 1918. október 14-én 2350 konkrét esetről számolt be a tiszti főorvos a közigazgatási bizottság előtt, „és néhány sajnálatos haláleset a legnagyobb valószínűséggel a spanyolinfluenzával hozható összefüggésbe.”⁹³ Szeptemberben feltűnően sok volt a tüdőgyulladásban elhaltak száma, ezért a tiszti főorvos biztosra vette, hogy 25-30 esetben spanyolnátháról lehetett szó. Mivel lehetetlen minden 25-35 éves fiataalt karanténban vagy kórházban tartani, az orvos a röpcédulás felvilágosítás megoldását tartotta a megelőzés leginkább célravezető intézkedésének.

Oroszország és Bulgária kilépésével, valamint az Oszmán Birodalom kapitulációjával kezdődően az események folgyorsultak, és egyre gyakrabban lehetett hallani az általános fegyverletétel és békekötés lehetőségéről. Az Osztrák–Magyar Monarchia szétesett, Budapesten lezajlott az őszirózsás forradalom, megalakult az Nemzeti Tanács, amelynek hatására Kolozsváron is gyűlést szervezett a Károlyi, a Polgári Radikális és a Szociáldemokrata Párt. A Színkörben tartott népgyűlésen függetlenségről és a nemzetek önrendelkezési jogáról Apáthy István tartott szónoklatot a Károlyi Párt képviselőjében. Utána a Polgári Radikális Párt részéről Janovics Jenő szólalt fel. „*Le kell rázni testünkről a rothadt Ausztriát és bízó hittel felépíteni a vérzivataros háború üszkein az új Magyarországot.*” Végül a Szociáldemokrata Párt szónokai következtek, elsőként Vince Sándor, aki felróta a régi rendszer hibáit, és a nemzetiségi kérdés megoldását szorgalmazta. Mindannyian Károlyi Mihálytól várták a jövő munkájában eligazító útmutatást.⁹⁴ Megalakult az Erdélyi Nemzeti Tanács, elnöke Apáthy István, alelnökök Janovics Jenő és Vince Sándor. November elsején kiszabadították a politikai foglyokat, egyúttal a fegyencek és fiatalokú bűnözők is kiszabadultak.⁹⁵ Felállították a polgárőrséget, de a november közepétől nagy tömegekben hazatérő katonák nyüzsgése és az általános politikai zűrzavar nem kedvezett a város belső békéjének.

Általánossá vált a részeg katonák nyílt utcai lövöldözése. November 21-én egy ittas katonának halálosan megsebesítette Geréb Adolf postatisztet,⁹⁶ a lapok több éjszakai lövöldözésről is beszámoltak. Befutott a gyulafehérvári román népgyűlés híre, és december 10-én röpcédulás árasztották el a belvárost, melyek a zsidók elleni pogromra szólították fel a katonákat. Válaszul a Nemzeti Tanács felhívásban békére és testvéri egyetértésre intette a lakosságot.⁹⁷ December 22-re nemzetgyűlést hirdettek Kolozsvárra, amelyre a várt kétszázezer fős tömegnek mindössze egynegyede gyűlt össze, nagyrészt a román hadsereg vonatmegállító intézkedései miatt.⁹⁸ Két nappal később a román csapatok bevonultak Kolozsvárra.

92 Uo. 101. sz. (ápr. 28.)

93 Uo. 247. sz. (okt. 15.)

94 Uo. 258. sz. (okt. 29.); Újság XX(1918). 252. sz. (okt. 29.)

95 Újság XX(1918). 254. sz. (nov. 1.)

96 Uo. 272. sz. (nov. 22.)

97 Uo. 288. sz. (dec. 10.)

98 Kolozsvári Hírlap XIX(1918). 294. sz. (dec. 22.)

„Én délután mentem a Mátyás király térre, mely tele volt katonasággal. A Mátyás-szobor előtt üdvözölték a román hadsereget a román vezetők innen, s ami nekünk szokatlan volt, a szobortalapzat és a szobor alakja is tele volt emberekkel. Hazudnék, ha azt mondanám, mi nem voltunk leverve. A csapatok Neculcea és Gerescu tábornokok vezetésével jöttek be. Ugyancsak szokatlan és első pillanatra bizarr látvány volt, mikor a szobor körül nagy kört képezve lányok, férfiak, tábornok és közkatona román táncot jártak, csak mostanában alakult át tiszteletreméltó képnek ez a látvány, mert valóban patriarchális demokratikus dolog, de nekünk szokatlan. Még fantáziában is hihetetlen lett volna, hogy egy osztrák tábornok magyar nőkkel, ezredesekkel és tisztekkel, ügyvédekkel és urakkal körbe táncoljon a Mátyás-szobor előtt. Szomorú karácsony volt bíz ez”.⁹⁹

ILLUSIVE QUIETUDE IN THE HINTERLAND. CLUJ (KOLOZSVÁR) DURING WORLD WAR I.

Keywords: Cluj, World War I, bourgeoisie, lifestyle, history of everyday life

War is a disquieting episode in one's life, even if one sits out the clash of arms, as was the case of the people living in Cluj during World War I. However far from the battle sites, they soon fell victims to the war effort. Between 1914 and 1918 food became more and more scarce, the price of everything rose, and requisitions entered in a monthly routine. Female labor was unable to replace the many thousand men absenting the local economy. Medium sized and lower incomes drastically diminished, thus endangering the livelihood of many families. Moreover, the city was caught in a continuous gush of military personnel, and was practically run over by refugees fleeing the Romanian offensive in September of 1916. Circumstances favored the traders, the black marketers, the pub owners and the young silent movie industry. Through desperate measures city management tried hard to keep the recession afloat. The end of war erupted in a chaos of disintegration for the Austro-Hungarian Empire. A new era was soon to begin for the city of Cluj.

CALMUL ÎNȘELĂTOR DE-ACASĂ. CLUJUL ÎN TIMPUL PRIMULUI RĂZBOI MONDIAL

Cuvinte-cheie: Cluj, primul război mondial, burghezie, stil de viață, istoria vieții cotidiene

Războiul îi neliniștește și pe cei ce nu se află în apropierea liniei de front, acesta fiind și cazul societății clujene. Începând cu 1914 populația orașului a căzut însă repede victimă efortului de război. Alimentarea a devenit din ce în ce mai greoaie, hrana s-a împușinat, prețurile au crescut, recvirările au intrat într-o rutină lunară, iar cei cu venituri mici și mijlocii au ajuns și mai săraci, marea majoritate a famili-

⁹⁹ GYALUI: *i. m.* 277.

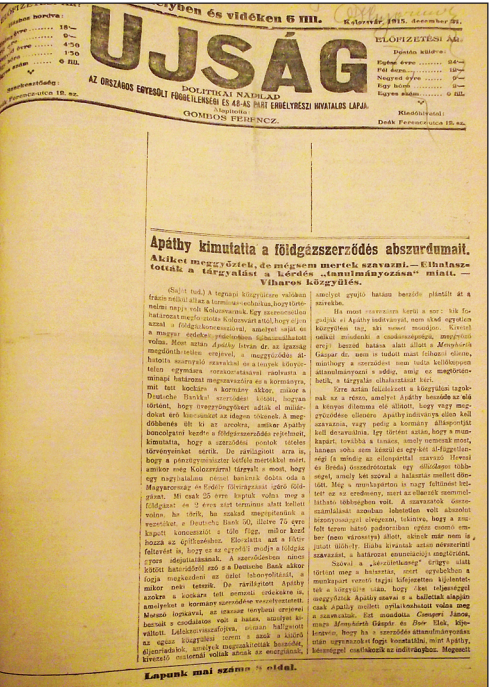
lor răzbind sub limita sârăciei. Forța muncitoare a femeilor n-a putut înlocui absența mai multor mii de bărbați din economia locală. Orașul a fost invadat de cadrele militare în drum spre și dinspre front, și a fost practic sufocat în septembrie 1916 sub invazia refugiaților puși pe drum de frica armatei române proaspăt intrate în război. Circumstanțele favorizau comercianții, practicanții pieței negre, proprietarii de cafenele și tânăra industrie a filmului mut. Prin măsuri disperate conducerea orașului s-a străduit din răspuțeri să țină recesiunea sub control. Sfârșitul conflagrației a prins monarhia Austro-Ungară în plin haos de destrămare. O nouă epocă avea să înceapă în viața Clujului.

KÉPJEGYZÉK/LIST OF ILLUSTRATIONS/LISTA ILUSTRAȚIILOR

1. Cenzúra alkalmazása az *Újság* címlapján, 1915. december 21. (forrás: a „Lucian Blaga” Kolozsvári Központi Egyetemi Könyvtár [KEK], kollázs a szerző felvételeiből)/Censorship applied to the first page of the December 21st 1915 issue of *Újság* (source: „Lucian Blaga” Central University Library of Cluj-Napoca [CUL], a collage of photos taken by the author)/Cenzură aplicată primei pagini a cotidianului *Újság* din 21 decembrie 1915 (Biblioteca Centrală Universitară „Lucian Blaga” din Cluj-Napoca [BCU], colaj din fotografiile autorului)
2. A Wesselényi utca és a Széchenyi tér sarkán elhelyezett adományláda a Vörös Kereszt javára (forrás: a KEK digitalizált képeslap gyűjteménye, <http://dspace.bcucluj.ro/>) /Red Cross donation box placed on the corner of Wesselényi (Regele Ferdinand) street and Széchenyi (Mihai Viteazul) square (source: digital postcards archive of the CUL)/Cutie de donații a Crucii Roșii așezată pe colțul străzii Wesselényi (Regele Ferdinand) și piața Széchenyi (Mihai Viteazul) (sursa: arhiva de cărți poștale a LCU)
3. Zsákmányolt orosz ágyúk a főtéren. Fénykép: Langberg E. Arnold (forrás: *Érdekes Újság* III(1915). 5. sz. (jan. 31.)/Captured russian cannons in the main square. Photo: Arnold E. Langberg (source: *Érdekes Újság* III(1915). 5th issue. January the 31st)/Tunuri rusești capturate și expuse în piața principală. Foto: Arnold E. Langberg (sursa: *Érdekes Újság*, anul III. 1915. nr. 5. 31. ianuarie)
4. Márki Sándor rektor hadba szólító felhívása a diákokhoz (forrás: Oszttrák Nemzeti Könyvtár [ONK] digitális képtárház, <http://www.bildarchivaustria.at/>) /Rector Sándor Márki's call to arms addressed to the students (source: digital photoarchive of the Austrian National Library [ANL])/Apel de înrolare adresat studenților de către rectorul Sándor Márki (sursa: fotoarhiva digitală a Librăriei Naționale a Austriei [LNA])
5. Gazdák részére kiosztott terménybejelentő ív Szilágy vármegyéből, 1915 (forrás: ONK digitális képtárház, <http://www.bildarchivaustria.at/>) /Produce-declaring sheet handed out to farmers in Szilágy (Sălaj) county, 1915 (source: digital photoarchive of the ANL)/Formular pentru declararea produselor agricole distribuit gospodarilor în comitatul Sălaj, 1915 (sursa: fotoarhiva digitală a LNA)
6. Háztartások készleteinek felmérésére kiosztott bejelentő ív, 1916 (forrás: ONK digitális képtárház, <http://www.bildarchivaustria.at/>) /Sheet for evaluating household resources in 1915 (source: digital photoarchive of the ANL)/Formular de evaluare a stocului din gospodării în 1915 (sursa: fotoarhiva digitală a LNA)
7. Lisztutalvány 1915-ből (forrás: Dr. Segesváry Viktor: *Kolozsvár város a háború első évében*. Városi Szemle IX(1916). 1–2. sz. 18. [Segesváry: *Kolozsvár*])/Flour ration coupon from 1915 (source: Segesváry Viktor: *Kolozsvár város a háború első évében* [Kolozsvár in the first year of war]. Városi Szemle IX(1916). 1–2. issue. 18. p.)/Cupon privind rația de făină în 1915 (sursa: Segesváry Viktor: *Kolozsvár város a háború első évében* [Clujul în primul an de război]. Városi Szemle IX(1916). Nr. 1–2. p. 18.)
8. Kenyérjegy 1915-ből (forrás: Segesváry: *Kolozsvár* 19.)/Bread ration coupon from 1915 (source: Segesváry: *Kolozsvár* 19. p.)/Cupon privind rația de pâine (sursa: Segesváry: *Kolozsvár* p. 19.)

9. A *Kárpátok őre* szobor avatóünnepé 1915. augusztus 18-án. Bal oldalt gr. Bethlen Ödön kormánybiztos átveszi, jobb oldalt Ferenc József unitárius püspök megáldja a szobrot. Fénykép: Langberg E. Arnold (forrás: *Érdekes Újság* III(1915). 36. sz. [szept. 14.])/Inauguration ceremony of the *Carpathian Sentinel* statue on 18th of August 1915. On the left government commissioner count Ödön Bethlen receives it, unitarian bishop József Ferenc anoints the statue. Photo: Arnold E. Langberg (source: *Érdekes Újság* III(1915). 36th issue [September the 14th])/Dezvelirea statuii *Santinela Carpaților* pe 18 august 1915. În stânga comisarul guvernamental contele Ödön Bethlen preia, în dreapta episcopul unitarian József Ferenc sfințește statuia. Foto: Arnold E. Langberg (sursa: *Érdekes Újság* III(1915). Nr. 36. [14 septembrie])
10. Károly főherceg hadiszemlét tart a vasúti pályaudvar épülete előtt, 1916. november 3. (forrás: ONK digitális képtárháza, <http://www.bildarchivaustria.at/>)/Imperial Prince Karl is inspecting the troops at the Kolozsvár train station on November the 3rd 1916 (source: digital photoarchive of the ANL)/Printul imperial Carol inspectează trupele în fața gării din Cluj pe 3 noiembrie 1916 (sursa: fotoarhivă digitală a LNA)
11. Háromnyelvű felhívás Kolozs vármegye lakosságához az őszi szántás és vetés előkészületeiről, 1915. szeptember (forrás: ONK digitális képtárháza, <http://www.bildarchivaustria.at/>)/Trilingual announcement regarding the preparation of the crops in September of 1915 (source: digital photoarchive of the ANL)/Anunț trilingv privind pregătirea recoltei în septembrie 1915 (sursa: fotoarhivă digitală a LNA)

FERENCZI SZILÁRD

A kárpáti zsákmány

(Langberg Nándor felvételei.)

A Kárpátokban zsákmányolt orosz ágyuk a kolozsvári Mátyás-szobor előtt.

A közönség a zsákmányolt ágyuk körül.

61—1914/15

egye.

EGYETEMI POLGÁROK!

Egyetemünknek ezernél több polgára küzd a csatatéren.

Fiatalt életüket és vérüket ajánlották fel a hazáért s királyért.

Dicső példát nyújtanak azoknak a fiatalabb társaiknak, a kiket a haza és a király még nem szólított fegyverbe.

Azok a 17—20 éves ifjak, kik sor alá még nem kerültek, vagy azok, kik a sorozás, vagy a szolgálat kötelezettségének már eleget tettek, de hadi szolgálatot még nem teljesítettek, bizonyára égnék attól a vágytól, hogy a nagy idők dicsőségében részesüljenek és szüleik vagy gyámjaik engedelmével **önként lépjenek be a fegyveres haderő (a közös hadsereg vagy a magyar honvédség) kötelékébe.**

A hadvezetőségnek az a szándéka, hogy azokat az önként jelentkezőket, kiknek tudományos képesítések van az **egyéves önkéntesi szolgálathoz**, megfelelő kiképzés céljából értelmiségüknek megfelelő külön csoportokra ossza, minék következtében a lehető legrövidebb idő múlva a hadseregben és a honvédségben, mint altiszteket alkalmazza.

Lelkesedésöktől, hazafiságuktól reméli, hogy mint katonák a mostani történelmi napokban a hadseregnek s ezzel a hazának és a királynak igen jó és értékes szolgálatot fognak tenni.

fiz akadémiái önkéntesek altiszti iskoláiba fölvehetők:

1. A 17—20 éves **önként** belépő ifjak;

2. Olyan **népőfelkelők**, kiknek az eddigi mozgósítási hirdetmények, illetőleg külön intézkedések következtében még nem kellett bevonulniok; vagyis olyan hadkötelesek, kik sorozási kötelezettségüknek teljesen eleget tettek, de nincsenek besorozva, hanem a háború tartamára most önként akarnak belépni a közös hadseregbe vagy a magyar honvédségbe;

3. Magyar honpolgárok, kik már nem népőfelkelők, de a háború tartamára önként akarnak belépni;

4. Olyanok, kik a Védertörvény X. 2. §-ja szerint a honvédség póttartalékának kötelékébe kerülnek. Mindezek kötelesek az egyéves önkéntesi szolgálatra előírt tudományos kiképzésükről szóló igazolásukat bemutatni és sorozásuk alkalmával bejelenteni, hogy ezekbe a kiképző osztályokba kívánnak fölveetni.

A kiképző osztályokba való fölvetélnél a gyalog, vadász és műszaki csapatok önkéntesek jönnék tekintetbe. Más csapatnemhez tartozó önkéntesek ezekbe a kiképző osztályokba föl nem vehetők, hanem a választott csapattestek pótkeretéinél fennálló önkéntesi osztályoknál nyerneik kiképzést.

A lovassághoz és a tábiori tüzérséghez jelentkező önkéntesek a háború tartamára csak akkor vehetők fel, ha a maguk kiképzett és belovagolt lovával vonulhatnak be.

Az egyéves önkéntesi kedvezményü odaitétele és megadása a 17—20 évesek számára, valamint azok besorozása a Védertörvény 99. §-a szerint történik.

Az egyéves önkéntesi szolgálatra megkívánt tudományos kiképzés megítélése a 2. pontban említett népőfelkelőkre s a 3.-ik pontban említett volt népőfelkelőkre nézve a sorozást végző had- (vagy honvédségi) kiegészítő parancsnokságok kötelessége, a 4. pontban említett honvéd-póttartalékosokra nézve pedig az illetékes had- (vagy honvédségi) parancsnokságok feladata.

Teljes ruházattal és felszereléssel a hadbiztosságok látják el az önkénteseket.

Addig is, míg az önkéntes hadiszolgálat érdekében a **központi akadémiái jelentkező iroda és tudakozó-intézet** szerveztetnének, a cs. és kir. közös hadügy-miniszterium idevonatkozó részletes rendelete megtekinthető az egyetem rectori irodájában, mely arról is gondoskodik, hogy az érdeklődők szakszerű katonai tájékoztatásban részesüljenek.

A hadiszolgálataira behívottaknak vagy az erre önként jelentkezőknek megengedem, hogy, a mennyiben személyesen nem tehetik, a jelen egyetemi felévre megbízottjaik útján október 15.-éig iratkozhasanak be s tandíjmentességért való folyamodásaikat is ezen határidőig nyújthassák be. Féléveik beszámításánál, tekintettel a hazának és a királynak tett nagy szolgálataikra, egyetemünk minden törvényes kedvezést biztosít.

Dicsőséges ünnepe lesz az egyetemünknek, mikor polgárai a háborúból diadallal térnek vissza, hogy ismét tanulmányaiknak és a tudományoknak éljenek.

Kolozsvár, 1914. szeptember 12.

Dr. Márki Sándor,

e. i. Rector.

Ny. Ajtai K. Albert könyvnyomd. Kolozsvár

Szilágý vármegye.

Bejelentő lap

(termelőik részére)

AZ 1915. évi napján meglevő gabona, liszt- és hüvelyes készletekről.

A kijelentő neve:

A kijelentő lakóhelye: Kisebbségi Vármegye.

A Bejelentő birtokában levő készlet mennyisége:

A készlet neme	E b b e l i						Jegyzet
	Az összes készletnek az egy részét képező szénak- oslatott, liszt- és hüvelyes mennyiség kilogrammban	teljesleg					
1	2	3	4	5	6	7	
Búza,							
Rozs és kétszeres							
Árpa							
Zab							
Búzaliszt							
Rozsliszt és két- szeres liszt							
Árpaliszt,							
Bab							
Borsó							
Lencse,							

A Bejelentésemet legjobb tudomásom szerint a valóságnak megfelelően tettem meg

Kelt 1915. november hó napján.

a bejelentő fél aláírása.

5

Bejelentési ív

a magán és az intézeti háztartásokban lévő alábbi elsőrendű szükségleti cikkek készletéről.

	A cikk megnevezése	Mennyiség- kilogram- mértéke	Az ellátandó személyek száma	A készlet hol van	Készlete nincsen	Jegyzet
1	Liszt					Van 5 kg
2	Bab					+
3	Borsó					10 kg
4	Lencse					+
5	Hajdina					+
6	Rizs					+
7	Árpakása					+
8	Burgonya					Van 5 kg
9	Tengeri					+
10	Kávé					1 kg
11	Cukor					Van 5 kg
12	Sertésszár					+
13	Libaszir					+
14	Olvasztott vaj					+
15	Szappan					10 kg
16	Petroleum					+
17	Só		10 kg			+

1916. évi december hó 24

a bejelentő neve _____

Állás (foglalkozás) _____

Jegyzet. Az adatok valószínűségi az illetékes hatóságok ellenőrlései fogják és a be nem jelentett készletek a 4207/915. M. E. számú rendelettel 15. és 18. szakaszaival érvényben is fognak közvetlenül.

Az a férfi rendelkezések ellen vét, vagy annak kijátéka, továbbá, aki a hatóságok hamis adatok bevitelével átverez, vagy az adatok bevitelét megtagadja, amennyiben cselekménye súlyosabb büntető törvénykönyv alá nem ekkor kihágást követ el és 2 hónapig terjedhető elzárással és 600 koronáig terjedhető pénzbüntetéssel büntethető.

6

2 családtag.

Utalvány

Károlyi József részére, *Honvéd* -utca 187. sz.

Heti járandóság:

3	kilo kenyérliszt.	
1	" főzöliszt.	
1/2	" nullásliszt.	(P. H.)
1/.	" tengerliszt.	

Barabás-nyomda Kolozsvár.

7

Hochmann Ignác
Széchenyi-tér 35.

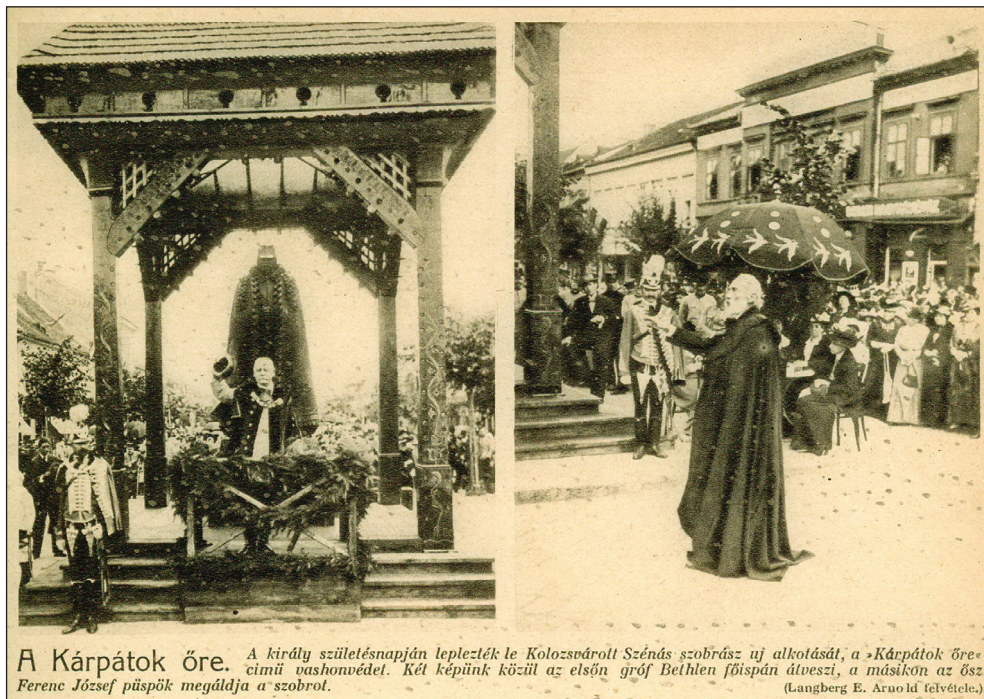
IV.
1 kg. kenyér liszt
Hochmann Ignác
dec. 8—14.

III.
1 kg. kenyér liszt
Hochmann Ignác
dec. 1—7.

II.
1 kg. kenyér liszt
Hochmann Ignác
nov. 24—30-ig.

I.
1 kg. kenyér liszt
Hochmann Ignác
nov. 17—23-ig.

8

9

10

Kolozsvármegye törvényhatósági gazdasági intéző bizottságától.

Sz.: 15211—915. alisp.

Kolozsvármegye lakosságához!

Az év elején azért fordultunk a vármegye lakosságához, hogy a háború következtében megfogyatkozott munkacért fokozott munkával pótolják és minden talpalattnyi földet műveljenek meg.

Felszólításunk eredményes volt, mert Kolozsvármegye minden lakosa átértette azt, hogy a gazdasági munkák elvégzése szerezett Hazánk iránti kötelességünk. Mindenki eleget tett ezen kötelességnek, úgy, hogy az idén 2159 kat. holddal többet műveltünk meg, mint az elmúlt gazdasági évben.

A háború azonban még ma is tart és úgy a honvédelem, mint a közlekedés érdekei, megkövetelik, hogy továbbra is fokozott tevékenységet fejtssünk ki, tegyünk még többet, mint eddig tettünk.

A háború megtanított arra, hogy mit lehet erős akarattal elérni, megtanította asszonyainkat is, hogy a férfi gazdasági munkáját ők is el tudják végezni.

Most a jövő év termését kell biztosítanunk!

A háború napról-napra több embert vesz ki az itthon dolgozók sorából. Katonáink élelmezésére, szállítókra sok állattunkat át kellett adnunk. Ezek a körülmények azt tanúsítják, hogy most összel annyit vessünk, hogy a tavaszra kevesebb munkánk legyen, mert senki sem tudhatja előre, hogy tavasszal mennyi munkaerő fog rendelkezésünkre állani. De különben is nagyon kérdéses, hogy tavaszra elég vetőmagunk lesz-e? Az, hogy valakinek van tavaszi vetőmája, ne tévessze meg őt, mert nem láthatja mi van a más emberek magtárában. Ha tehát módja van őszi gabona vetésére, vessen ősziakat.

Vessünk tehát még több őszi gabonafélélt, mint más években!

Igavonó állattaink semmi áron til ne adjunk, mert az őszi munkáinkat azokat nem nélkülözhetjük. Segítsük ki különösen a hadbavonultak hátramaradtait, az özvegyeket és árvaakat a szükséges munkával.

Akik most a termést fokozzák, akik ebben egymást segítik, mindnyájan szeretett Hazánk jöendő munkálkodnak!

Kolozsvár, 1915 szeptember 20.

Dr. Pavlik Sándor s. k.

a törvényhatósági gazd. int. bizottság elnöke.

Dózsa Endre s. k.

a törvényhatósági gazd. int. bizottság elnöke.

Leitender Wirtschaftsausschuss des Koloszer Komitates.

Nr. 15211—915.

An die Bevölkerung des Komitates Kolozs!

In Anfang des Jahres haben wir uns darum, an die Bevölkerung des Komitates gewendet, dass durch den Krieg geschwächte Arbeitskraft mit erhöhter Arbeit ersetzt wird und der kleinste Teil des Grundes bearbeitet wird. Unser Aufruf hatte Erfolg, denn alle Einwohner des Koloszer-Komitates haben das verstanden, dass die Erfüllung der Landwirtschaftlichen Arbeit ist die Pflicht gegen unser geliebtes Vaterland. Jedermann hat diese Pflicht erfüllt, so dass wir dieses Jahr 2159 kat. Joch mehr bearbeitet haben, als die vergangenen Jahre.

Der Krieg dauert aber auch heute noch und so die Interesse der Landwehr wie die Ernährung der Bevölkerung erfordern, dass wir auch heute noch erhöhte Tätigkeit erfüllen, und noch mehr thun als wir bis jetzt gethan haben.

Der Krieg hat uns gelehrt, was wir mit starken Willen thun können, hat auch unsere Frauen gelehrt, dass sie die Arbeit der Männer erfüllen können.

Jetzt müssen wir die Ernte des nächsten Jahres sicher stellen! Der Krieg nimmt von Tag zu Tag mehrere Menschen aus den Reihen, die zu Hause Arbeiten sollen. Zur Ernährung unserer Soldaten, und zum Transport mussten wir viele Thiere hergeben. Diese Umstände raten uns, dass wir diesen Herbst so viel anbauen, dass wir in Frühjahr dann weniger Arbeitskraft uns in Frühjahr zur Verfügung stehen wird. Und es ist noch sehr die Frage, ob in Frühjahr genug Same zu unserer Verfügung sein wird? Das dass jemand genug Frühjahr-Samen hat, soll ihn nicht irre machen, denn er kann nicht wissen, wie viel ein anderer in seinen Granarium Samen hat.

Wenn er also in Stande ist, Herbstsamen anzubauen, so soll er es gewiss thun.

Bauen wird also mehr, noch viel mehr Herbstsamen an, wie in den verfloßenen Jahren!

Unsere Arbeitsthiere sollen wir keinenfalls veräußern, denn bei der Herbstarbeit können wir sie nicht entbehren.

Helfen wir einander, wie wir es bis jetzt gethan haben, mit Handarbeit, mit den Zugthieren, wie es ehrlichen Staatsbürgern geziemt, Helfen wir besonders den Witwen und Waisen und den Zurückgebliebenen der fernen Krieger.

Die jetzt die Ernte erhöhen, die in dieser Absicht einander helfen, die arbeiten alle an den Wohlstand unseres geliebten Vaterlandes.

Kolozsvár den 20-ten September 1915

ÜBERSETZUNG.

TRADUCERE.

Dela comisiunea economică a comitatului Kolozs.

Nr. 15211—1915.

Cătră locuitorii comitatului Kolozs!

La începutul acestui an ne-am fost îndreptat cuvântul cătră locuitorii comitatului nostru, ca puterile de lucru scăzute în urma războaiului să fie înlocuite prin a sporire a muncii, și fiecare să încerce de pînă la capăt să fie lucrător și cultivator.

Chămarea noastră a dat rod bun, căci fiecare locuitor al comitatului Kolozs s'a părturat de simțământul, că împlinirea lucrurilor economice este o datorie cătră țara noastră Patrie. Toți și-au împlinit această datorie, astfel că în anul de față s-au lucrat cu 2159 iughe catavale mai mult decît în anul trecut.

Războiul însă mai ține și acum, și astăzi interesele de apărare sînt țirî, cătră și interesele de hrană obștescă cer ca și pe mai departe să dăvedim o hranică îndestulă și să facem chiar mai mult decît pînă acum.

Războiul ne-a adus să vedem, că în ce putem ajunga prin a voință tare, și a înălța pe femeile noastre să sîmînă cu lucrările de cîmp, ne îndreptîm și dăruie pot și țira să le împlinesc.

De data asta trebuie să ne înțirăm de rădă anulul viitor!

Războiul din zi în zi cere tot mai multă hrană din țiră și muncitorilor de acasă. Pentru hrănirea oștilor noștri și pentru transporturi a trebuit să ne lîșim de multe din vîile noastre. Această împrejurîre ne sîmînă, ca în toamna aceasta să sîmînăm cît mai mult, ca pe primăvară să avem cît mai puțin de lucru, căci hrînirea nu poate să țira pe hrînire, că la primăvară ce putere de muncă vom avea? Și de altfel de unde putem țira, că oare la primăvară vom avea sîmînă de ajuns?

Dacă cineva are sîmînă de dăruie pentru primăvară, să sîmînă, și nu în țiră pe țiră, căci nu poate să vadă în iarnă alături de hrană să sîmînă de acasă. Dacă, dacă are cineva puterea de a face războiului de hrană să sîmînă de acasă.

Să sîmînăm, prin urmare, mai multe grăunțe de hrană decît în alți ani!

Vine cu noi, în țiră și nu ne lîșăm, căci la lucrurile de hrană acasă ne sînt neapărat trebuiri.

Să ne ajutăm împrumuturi ca și pînă acum, cu palma, cu jugul, după cum se cade unor cetățeni cinști. Să ajutăm mai ales pe aceia, a căror brațe sînt duse la oaste, pe văduve și pe orfani, dăruie-le tot ajutăm trebuiri.

Cel ce ajută sporirea război, cel ce se ajutură împrumuturi, aporec hrînirea Patriei noastre de toți iubite!

Kolozsvár, la 20 Septembrie 1915.